

نگاهی بر دیوان سلیمی تونی

نفیسه ایرانی

نگاهی به پیشینه و تاریخ منقبت‌سرای، احوال سلیمی تونی، سخن برخی تذکره‌نویسان درباره سلیمی، دیوان سلیمی و چگونگی اشعار او، استقبال‌های شاعر از حسن کاشی و ویژگی‌های ادبی و سبکی شاعر، از جمله مطالبی است که حسن عاطفی در مقدمه این کتاب به آن پرداخته و در ادامه سروده‌های سلیمی در پنج بخش قصاید، ترکیب‌بندها و مسمط‌ها، ولایت‌نامه‌ها و مثنوی‌ها، حرز‌النجات فی نظم الواجبات، قصاید کوتاه و قطعات تصحیح شده است.

گردآوری اشعار سلیمی تونی از لابه‌لای جنگ‌ها و مجموعه‌های مختلف شعری در طی سالیان و عرضه آن به صورت دیوان، موجب شده مجموعه‌ای از اشعار سراینده صاحب‌نام قرن ۹ فراهم آید که کوشش پیگیر مصحح در مطالعه مجموعه‌های خطی شعری را نشان می‌دهد. البته مجموعه‌های دیگری در فرهنگ سخنوران (ج ۱، ص ۴۶۷)، الذریعه (ج ۹، ص ۴۶۸) و پایگاه اینترنتی آقابرگ حاوی اشعار سلیمی معرفی شده است که از آن جمله است: دیوان سلیمی به شماره ۷۲۸۸ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۵۰۵؛ جنگ مدایح ائمه به شماره ۱۴۰۷۷ در کتابخانه مجلس شورا، ج ۳۸، ص ۹۹؛ حرز‌النجات به شماره ۱۱۸۴، ج ۳، ص ۴۷۰-۴۷۲؛ جنگ شماره ۱۳۶۰۹ در کتابخانه مجلس شورا، ج ۳۷، ص ۱۲۴-۱۳۰؛ نسخه شماره ۹۳۰۰ کتابخانه مرعشی، ج ۲۴، ص ۹۲-۹۴ که ذکری از آنها در این کتاب نیامده است. آنچه از احوال سلیمی تونی در خلاصه‌الاشعار آمده نیز حاوی مطالبی است که زوایای دیگری از احوال و زندگانی او را مشخص می‌کند؛ افزون بر این نویافته‌هایی از اشعار او را دربر دارد و به سخنی شامل بیست و پنج منتخب از سلیمی است که شانزده منتخب آن در دیوان سلیمی نیامده است. در اینجا قصد پرداختن به نویافته‌های سلیمی تونی در خلاصه‌الاشعار را ندارم که خود مجال دیگری می‌طلبد^۱ و تنها به ذکر خلاصه‌ای از احوال «تاج‌الدین حسن سلیمی

دیوان سلیمی تونی، تاج‌الدین حسن بن سلیمان تونی (د. ۸۵۴.ق)، به تصحیح سید عباس رستاخیز و مقدمه دکتر حسن عاطفی، تهران: سلسله انتشارات کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (به شماره ۲۶۸)، ۱۳۹۰، ص ۳۹۸، ص. وزیری.

سلیمی تونی (به اعتبار مولد) / سبزواری (به اعتبار موطن و مدفن) از شاعران منقبت‌سرای قرن نهم هجری است. سروده‌های وی را پیشتر سید عباس رستاخیز - مصحح کتاب حاضر - از خلال جنگ‌ها و مجموعه‌های مختلف شعری گرد آورده و در سال ۱۳۸۶ ضمیمه جلد سوم منتخب الاشعار فی مناقب الابرار کرده بود که با پیشنهاد رسول جعفریان، رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، روند گردآوری اشعار در مجموعه‌های مختلف شعری ادامه یافت و به صورت دیوان عرضه شد.

درباره احوال سلیمی (سی و چهار - سی و هفت) آمده است: زادگاه وی شهر تون است، واقع در ناحیه جنوبی خراسان که امروزه فردوس نامیده می‌شود، سپس رهسپار سبزواری شد و در آنجا سکنا گزید. سرانجام به سال ۸۵۴ ق در سفر زیارتی به مشهد در ولایت جهان و ارغیان درگذشت. پیکر وی را بنا به وصیتش به سبزواری بردند و در آنجا به خاک سپردند.

اطلاعات به‌دست‌آمده از وضع زندگانی و خانواده و تحصیلات علمی سلیمی بسیار اندک است. از تذکره دولتشاه، قدیمی‌ترین منبع مکتوب درباره سلیمی، دریافت می‌شود که شاعر نخست شغل دیوانی داشته و مأمور وصول مالیات از مردم بوده که با پیش آمدن ماجری و گرفتن مالیات ناحق از پیرزنی تهیدست، با شنیدن جمله‌ای از زبان آن پیرزن، متنبه شده، توبه می‌کند و از آن پس به مداحی و منقبت‌سرای پیامبر (ص)، علی (ع) و دیگر ائمه اطهار روی آورده، زهد و تقوا پیشه می‌کند.

۱. نگارنده در این باره در مقاله‌ای مستقل با عنوان «نویافته‌های سلیمی تونی در خلاصه‌الاشعار» سخن گفته، که در متون ایرانی (۳) در سلسله انتشارات کتابخانه مجلس شورا به چاپ خواهد رسید.

سبزواری» در خلاصه‌الاشعار اکتفا می‌شود:

- اصل وی از تون است، اما در سبزواری از دواج کرد و اقامت گزید و در پایان بنا به وصیتش همانجا دفن شد.

- در زمان حیات خود در ترویج ولایت‌نامه‌هایش بسیار کوشید چنان‌که به گفته‌ی تقی‌الدین: «آثار حسنه آن بر مداحان و عالمیان ظاهر است» (گ ۱۲۹ پ).

- عملدار سلطان فخرالدین، وزیر ولایت سبزواری، و مدتی شریک فرزند وی در اجاره تمغا بود.

- ماجرای تظلم پیرزن و به دنبال آن توبه سلیمی که در اغلب منابع مربوط به سلیمی آمده است.

- ملازمت و شاگردی نزد شیخ برهان‌الدین آذری و مطالعه کتب صوفیه و نسخ اهل توحید.

- انقلابی درونی و در نتیجه سفر به حرمین شریفین (مسجدالحرام در مکه و مسجدالنبی در مدینه)، عتبات عالیات (نجف، کربلا، کاظمین، سامراء) و مشهد مقدس رضوی.

- فصلی مفصل به همین بهانه در توبه و شرایط آن از زبان عرفا و متکلمان همراه با ذکر آیات و احادیث.

با توجه به همراهی دانشوران محترمی که مصحح در پیشگفتار از آنها قدردانی می‌کند، انتظار می‌رود متنی منقح و نسبتاً پیراسته عرضه شده باشد، اما موارد بسیاری ناشی از شتابزدگی در روند کار وجود دارد که در کنار عیوب و ایرایشی بسیار، نشان می‌دهد متن کتاب و پیراستاری نشده و مورد بازبینی نیز قرار نگرفته است. در این نوشتار پس از بررسی اجمالی کل کتاب، ۱۰۰ صفحه نخست اشعار، بخشی از قصاید کوتاه و ۳۰ صفحه پایان، شامل «حرز النجات فی نظم واجبات» و قصاید کوتاه مورد بررسی بیشتر قرار گرفته است و برای پرهیز از اطاله کلام به نقل عیوب پربسامد به همراه نمونه‌هایی بسنده شد.

ضعف در نسخه‌شناسی

مصحح بخشی از نسخه‌های مورد استفاده‌اش را در مقدمه (۶ مورد) و بخشی را در کتابنامه (۱۰ مورد) معرفی کرده است، اما تفاوت نسخه‌های ذکر شده در کتابنامه و نسخه‌های معرفی شده در مقدمه کار گویا نیست. از طرفی اشعاری از دستنویس‌های مذکور در کتابنامه نقل شده و اساس کار قرار گرفته، که ذکر آنها در مقدمه مصحح نیامده است و ضروری بود در بخش معرفی نسخه‌ها به آنها پرداخته شود؛ مثلاً قصیده ص ۱۱۰-۱۱۹ از جنگ کتابخانه ملی ملک به شماره ۴۹۹۱،

قصیده ص ۷۹-۸۲ از نسخه شماره ۱۸۶۴۹ کتابخانه مجلس، قصیده ص ۱۱۹-۱۲۴ از جنگ خطی کتابخانه سپهسالار به شماره ۷۰۹۷ و قصیده ص ۲۴۶ از جنگ خطی کتابخانه محمد اسماعیل ولی‌زاده نقل شده است که تنها در کتابنامه از آنها سخن رفته. از طرفی دیگر از نسخه‌های مذکور در مقدمه، جز نسخه اساس - دستنویس شماره ۷۵۹۴ کتابخانه مجلس - تنها به سه مورد در بخش تصحیح اشعار اشاره شده - جنگ شماره ۵۱۷ کتابخانه مجلس (در صص ۳۲، ۱۲۴، ۱۲۷ و ۱۴۰)، نسخه شماره ۴۹۹۲ کتابخانه مجلس (در صص ۵۶ و ۲۰۴) و جنگ شماره ۱۳۶۰۹ کتابخانه مجلس (در صص ۲۴۴) - و به نحوه و میزان استفاده از مابقی نسخه‌های نامبرده در مقدمه اشاره‌ای نشده است.

دستنویسی به شماره ۶۶۶۱۶ از کتابخانه مجلس نیز مورد استفاده مصحح بوده که در هاشم صفحات ۳۵۳ و صفحات ۳۵۵ به آن اشاره شده، اما ذکر آن نه در مقدمه آمده است و نه در کتابنامه.

در صفحه بیست و چهار آمده است:

منبع و مأخذی که از غیر نسخه [الف] در این مجموعه درج شده با علامت ستاره (*) در پاورقی مشخص نموده‌ایم. اما نسخه‌ای با حرف اختصاری [الف] معرفی نشده و تنها جنگ شماره ۴۹۹۱ کتابخانه ملی ملک - معرفی شده در کتابنامه - با علامت ستاره (*) نشان داده شده است.

بنابراین معرفی دستنویس‌ها، نسخه‌شناسی و بیان مراحل کار ناقص است. همچنین منبع ذکر بسیاری از سروده‌ها نامشخص است. به سخنی، چنین دریافت می‌شود که سروده‌هایی که از منبع استخراج آنها سخن به میان نیامده، از نسخه اساس (دستنویس شماره ۷۵۹۴ کتابخانه مجلس) نقل شده باشد، ولی این‌گونه نیست و دستنویس مذکور، حجمی بسیار کمتر از نصف اشعار مذکور در کتاب را دارد، که شامل اغلب قصاید کوتاه، ۴ مثنوی، ۵ ترکیب‌بند و مسمط و ۳۰ قصیده می‌شود.

از اختلاف نسخ نیز هیچ خبری نیست و این ابهام برای خواننده وجود دارد که آیا نسخه‌ها هیچ اختلافی با هم نداشته‌اند یا این که مصحح از ذکر اختلاف‌ها چشم پوشیده و ضبط مختار خود را به نام ضبط نسخه اساس آورده است.

اشکالات شیوه تصحیح شیوه تصحیح

مصحح شیوه تصحیح خود را انتقادی دانسته اما تعریف درستی

از این شیوه به دست نداده؛ از روش کار خود — که در واقع تصحیح التقاطی است، چرا که دستنویس کاملی که تمام یا بخش اعظمی از کار را داشته باشد در اختیار نداشته — سخن نگفته. بنابراین بر شیوه کار او اشکالاتی وارد است که به چند مورد اشاره می‌شود.

در ص ۸۶، بیت ۲ آمده است:

دشمن آل علی هرگز نیاید در بهشت
کی گذر یابد شتر کش ره [به غار] سوزن است

این شعر در نسخه اساس مؤلف موجود است و به جای کلمه داخل قلاب «سم» آمده است و اشاره به آیه چهلم سورة اعراف دارد که در میان شاعران و ادیبان بسیار مشهور است! مصحح هیچ اشاره‌ای به ضبط نسخه اساس نکرده در حالی که حتی در صورت مفقود بودن کلمه، کلمه «سم» به ذهن می‌رسد و نه «غار».

در ص ۳۴۲، قطعه در آنچه زکات بر آن واجب است، آمده است:

نه چیز در او زکات پیداست
گویم ضمناً که خوش هویداست

در مورد واژه «ضمناً» در هامش آمده است که در متن چیزی شبیه ضما(؟) یا به شما(؟) بوده. دلیل انتخاب واژه «ضمناً» واضح نیست ولی «به شما» از جهت وزن مناسب‌تر است.

اختلالات وزنی

ناآشنایی مصحح با اوزان شعر فارسی در کنار خوانش اشتباه دستنوشته‌ها موجب شده اختلالات بسیاری در اشعار راه یابد که وزن شعر را مختل ساخته است. مثلاً در ص ۳۲۱، بیت ۷ آمده است:

چون امام زمان نمی‌دانید
نه مسلمان که نامسلمانید

کلمه «نمی‌دانید» از پایان مصرع اول به ابتدای مصرع دوم منتقل شده است. نمونه‌های بسیاری از این دست اختلالات وزنی وجود دارد، که اگر هم سهو کاتب بوده و در نسخه اینچنین ضبط شده، مصحح باید در هامش به آن اشاره می‌کرد. مثال (ص ۱۱):

چنین فرمود کابن عم و داماد و وصی من
کجایی به دیدار تو روشن دیده‌ای بینا

که احتمالاً مصرع دوم اینچنین بوده است:

کجایی ای به دیدار تو روشن دیده بینا

موارد دیگر:

چون علی را چشم بر نام محمد افتاد
صحیح: ... او افتاد

نهاد از راه مهر و روی خدمت خسرو انجمن
به خاک در گه شاه نجف روی جهان آرا
صحیح: نهاد... خسرو انجم

گفت سلطان از سر اکراه با وی این سخن
می‌روم آنجا که بفرستادی تو ای مأمون مرا

(ص ۶۹ بیت آخر)

کلمه تو در مصراع دوم زاید است.

موارد دیگر از این قبیل: ص ۳۳۱، آنچه پیش از نماز واجب است، بیت ۳، مصرع ۲/ ص ۳۳۲، قطعه در مطهرات، بیت ۲، مصرع ۲/ ص ۳۳۹، قطعه در باب صوم، بیت ۱/ ص ۳۴۳، زکات فطره، بیت ۲ و همچنین ص ۲۹۲، دو بیت مانده به آخر، مصرع ۱ و...

بدخوانی نسخه‌ها

ص ۳۹، بیت ۹: تا ز غار آمد بیرون هشتاد ناقه زیر بار
صحیح: برون

ص ۴۰، بیت ۴۰: شاه گفت ای اعرابی حق خود را استدی
صحیح: عرابی

ص ۴۷، بیت ۳: وان دو ایستاده که جنبیدن نباشدشان رضا
صحیح: استاده

ص ۴۷، بیت ۴: چیست آن کاهنده کاو هر که نیفزاید دمی
صحیح: هرگز

ص ۵۰، بیت ۱۱: آن تن اندر تن و آن جان در جان که هست
صحیح: اندر

ص ۵۱، بیت ۵: آتشی که می نسوزد آتشی بود آنکه رفت
صحیح: کو

ص ۸۱، بیت آخر: یا رب فرج دهش ز هر رنج و شدت آنک
صحیح: همه

ص ۸۴، بیت ۱۶: وز مهر زرد چهره خور هم چون کهرباست
صحیح: همچو

ص ۲۹۵، بیت ۶: صنف سابع را که مست او بی‌خبر
صحیح: و

ص ۳۵۲، شعر ۸، بیت ۱: عرش نشان ز اقتدار محمد
صحیح: نشانی

ص ۳۵۲، شعر ۹، بیت ۳:

به قول واعتصمو از اعتصام آل محمد

صحیح: ز

ص ۳۶۲، شعر ۲۲، بیت ۲:

کسی که پیروی آن شه سوار شد بی شک

صحیح: پیرو / شهسوار

ص ۳۶۴، بیت ۳: جسمم ار هست کهن، هست مرا تازه سخن

صحیح: جسم اگرت

ص - ، بیت -:

عمودی از زمرد باشد اصل آن به دست او

به دو بسته نود شقه علم از حله خضرا

صحیح: بدو بسته.

ص ۳۳، بیت ۹:

ناگهان مردی عرابی بر در مسجد رسید

بر نشسته یک جمازه تیزه رو همچون صبا

صحیح: تیز رو

انداختن کلمه / یا کلمات

کلماتی که زیر آن خط کشیده شده، از متن کتاب افتاده است:

تا قیامت نشنود هرگز دگر کس آن صدا؛ (ص ۴۴، بیت آخر)

باز گویم با تو بشنو از من ای فرخ لقا (ص ۴۸، بیت ۶)

تا رسید آنجا که در پوشید موسی جامه را (ص ۴۸، بیت ۱۰)

عز و جلالت جود و نوال حسن و فعالیت لطف و خصال

(ص ۹۹، بیت ۴)

علی ولی و علی وصی و علی صفی و علیست صفدر

(ص ۹۹، بیت ۴)

بنده خاص علی و چاکر آل علوی

(ص ۳۶۴، بیت ۲)

گر ز سر صدق و یقین پیرو آن شاه شوی

(ص ۳۶۳، شعر ۲۴، بیت ۴)

انداختن موارد زیادی از ابیات

چنان که پیشتر اشاره شد، دستنویس مورد استفاده بسیاری از

اشعار در کتاب حاضر مشخص نیست. افزون بر این هنگام

مراجعه به دستنویس اساس مؤلف مشاهده شد ابیاتی از یک

شعر در دستنویس هست که از کتاب افتاده و در مواردی کل

یک شعر ذکر نشده است. اگر این روند در دیگر دستنویس های

ذکر شده، به همین منوال باشد شاهد ابیات تازه بسیاری از

سلیمی در نسخه های مورد استفاده صحیح خواهیم بود.

مواردی چند از اشعار سلیمی در نسخه اساس که در چاپ

کتاب نیامده است:

۱. ترجیع بند گ ۱۶۷-۱۷۱ پ با مطلع: به نور بازار سپهر ماه

صیام / چو مهر بر سر عالم کشیده سایه عام

۲. قصیده ای سی و شش بیتی / گ ۱۷۱ پ- ۱۷۲ پ با مطلع:

گر همی خواهی که یابی دولت دنیا و دین

از دل و جان باش مولای امیرالمؤمنین

۳. قطعه ای پنج بیتی / گ ۱۷۶ ر با مطلع:

شبی در کنج غم از غایت سرگشتگی خود

همی گفتم ز روی قهر این گردون گردان را

۴. قطعه ای شش بیتی / گ ۱۷۶ ر با مطلع:

بر این گردون دون پرور ز روی طعن می گفتم

که ای از ناقبولی داده صد اقبال هر رد را

۵. قصیده ای ۳۳ بیتی / گ ۱۹۹ ر و پ با مطلع:

به نور عصمت و ایمان محکم

که بد چون مرتضا در هر دو عالم

۶. قصیده ای ۲۵ بیتی / گ ۲۰۳ پ و ۲۰۴ ر با مطلع:

در ابتدای جهان لطف اینزد متعال

چو می نهاد اساس جهان علی الاجمال

۷. قصیده ای از آغاز ناقص، / گ ۲۱۵ ر و پ ۳۰ بیت، بیت

نخست:

از ضرب تیغ جان ستان اسلام را کردی عیان

چون تونبی را در جهان دیگر که بد یار و معین

۸. قصیده ای ۳۷ بیتی / ۲۲۳ پ - ۲۲۵ ر با مطلع:

نماز شام کزین برکشیده طارم ازرق

کشید شاه ختن سوی شام رایت و بیرق

دو نمونه از اشعاری که ابیاتی از میان آن افتاده است و در کتاب

نیامده است:

۱. از شعر صفحه ۳۵۹ کتاب با مطلع «منم مولای شاه الحمدلله /

که از حبش به ایمان برده ام راه» این پنج بیت افتاده است که

جای آن پس از بیت پنجم غزل است:

طریق ما صراط مستقیم است

نیم ای خارجی همچون تو گمراه

چنین روشن ره‌ی از کوربختی

تو ره بگذاشته افتاده در چاه

امامت را کسی چون مرتضی دان
 که از سرّ الهی بود آگاه
 نه آن مخطیّ جاهل در همه عمر
 که خلق از نام او دارند اکراه
 نشاید جز علی شیه محمد
 مقابل کی شود جز مهر با ماه

۲. ابیات پایانی ترکیببند ص ۲۷۹ با مطلع «ای دل این ساعت
 که جای کربلای پر بلاست / گریه و زاری کن اینجا جای
 زاری و بکاست» افتاده است که شامل این ابیات می‌شود /
 گ ۲۵۱ پ:

ای به درگاه تو زاری و مناجات همه
 ای قبول حبّ آلت محو طاعات همه
 کرده لطف در همه حالی مراعات همه
 ساخته از فضل خود کار و مهمات همه
 یا ابا عبدالله از لطف تو حاجات همه
 چون رواشد حاجت ماگر بر آید هم رواست

نگاهی به فهرست کتاب

۱. یکی از ایراداتی که بر فهرست مطالب این کتاب وارد است این است که عنوان‌های اصلی از زیرعنوان‌ها بخوبی متمایز نشده‌اند، مثلاً:

- سفرهای سلیمی که زیرمجموعهٔ احوال اوست باید با تورفتگی از عنوان اصلی متمایز می‌شد.
- انواع جناس که جزئی از آرایه‌های ادبی است جدا از آن و با عنوانی مستقل نوشته شده است.
- از آنجا که سروده‌ها با توجه به قالب عنوان گذاری شده‌اند و بخش اعظمی از ولایت‌نامه‌ها در بخش قصاید و تنها بخش اندکی از آن در مثنوی‌ها آمده است، عنوان «ولایت‌نامه‌ها و مثنوی‌ها» نامناسب و ذکر «مثنوی‌ها» بسنده است.
- بخشی نیز با عنوان «قصاید کوتاه و قطعات» آمده است که منظور نویسنده از قصاید کوتاه همان غزلیات است!
- بخش قصاید به ترتیب الفبا تنظیم شده، اما این ترتیب و هماهنگی در دیگر بخش‌ها دیده نمی‌شود.

سهل‌انگاری در کاربرد فاصله و نیم‌فاصله

دقت در فواصل کلمات، بویژه در متون منظوم، امری ضروری است که اگر رعایت نشود سبب بدخوانی و ابهام معنایی

می‌شود. در بسیاری از موارد، فواصل — چه فاصلهٔ میان کلمات، چه فاصلهٔ میان حروف یک کلمه — به طور صحیح اعمال نشده که به ذکر چند مورد بسنده می‌شود:

ص ۶ بیت آخر، ار باب به جای ارباب / ص ۲۱، بیت ۱۰ و ص ۵۹، بیت ۱۰ هم چون به جای همچون / ص ۵۷، بیت ۴ شه سوار به جای شهسوار / ص ۷۷، بیت ۱۷، هم چو به جای همچو / ص ۹۰، بیت ۴، شاه راه به جای شاهر / ص ۹۵، بیت ۵، فرمان روا به جای فرمانروا / ص ۹۹، بیت ۷، کیست به جای کی است // ص ۲۹۴، بیت ۲، حشر گاه به جای حشرگاه / ص ۲۹۴، بیت ۴، برده به جای بر ده // ص ۳۵۰، شعر ۵، بیت ۹، دردم، به جای در دم / ص ۳۵۱، بیت ۴، در یوزه به جای دریوزه / ص ۳۵۵، بیت ۴، گرما به جای گر ما / ص ۳۵۷، بیت ۲، گنه کاریم به جای گنهکاریم و...

بی‌قاعدگی در ادغام کلمات

در ادغام کلمات، که بنا به ضرورت وزنی در اشعار صورت می‌گیرد، باید در نظر داشت کلمهٔ ترکیب شده از نظر صورت شبیه کلمهٔ ساده دیگری نباشد. این نکته در کتاب حاضر گاه اعمال و در مواردی اعمال نشده است، مثال:

ص ۱۰، شعر ۴، بیت ۵ و ص ۴۵، بیت ۸. کیشان صحیح: کایشان / ص ۵۱، بیت ۵. پیش، صحیح: پی‌اش.

ادغام در مواردی که در وزن شعر ایجاد خلل می‌کند ناصحیح است که مورد توجه مصحح قرار نگرفته است. مثال:

مصطفی می‌خواست تادست آورد سوی طعام
 جبرئیل آمد کای سلطان تخت اصطفَا

(ص ۲۶، بیت ۱)

بی خود دوید نزد پیمبر کای نبی
 بر قول بوترا ب نداریم ما رضا

(ص ۸۱، بیت ۷)

حرف «ه» در کلمهٔ «چهار» زمانی که در وزن شعر ایجاد خلل می‌کند حذف می‌شود. این مورد نیز گاه رعایت شده و در مواردی خیر. مثال:

از کتب‌ها چهار دیگر کآن بود مشهورتر
 بهر داوود نبی آمد زبور از ابتدا

(ص ۶۲، بیت ۷)

یارب به حق چهارده معصوم کایشانند و بس
 هم رهنمای راه حق، هم شافع روز جزا

(ص ۷۹، بیت ۴)

چون بود قبل از رکوعت شک، بنا بر چهار نه
در چهارم چون که بنشستی و کردی اهتمام

(ص ۳۳۹، بیت ۴)

باید اول هشت فرسخ کم نباشد آن سفر
یا که بر شرط رجوع آن چهار باشد بی دغا

(ص ۳۳۶، شعر سوم، بیت ۲؛ نیز: ص ۳۳۱، در بیان مقدمات طهارت،

بیت ۱ و ص ۳۳۴، شعر دوم، بیت ۲)

موارد ادغام لازم

به جز خدای ندانست هیچ کس رازی
که آن میان محمد بود و میان علی

(ص ۳۶۲، شعر ۲۲، بیت ۷)

کاربرد نادرست علائم سجاوندی

نقطه گذاری‌های نابجا در این کتاب بسیار است (نک: ص ۲۳،
بیت ۱/ ص ۲۴، بیت ۷ و ۱۱/ ص ۳۶، بیت ۷/ ص ۸۱، بیت ۱۹ و
بیت آخر/ ص ۸۴، بیت ۲/ ص ۲۸۴، بیت ۱۵/ ص ۲۹۳، بیت ۷/
ص ۲۹۴، بیت ۶) همچنین است نقطه گذاری بی‌وجه در شعر
(نک: ص ۵۸، بیت ۵/ ص ۶۰، بیت ۴؛ ص ۲۸۳، بیت ۱۱) و
علامت سؤال بی‌جا (نک: ص ۳۳۰، بیت ۳ و ص ۳۵۴، بیت ۱).
تنها به نقل دو مورد بسنده می‌کنیم.

ص ۲۶، بیت ۵ آمده است:

رفت جابر پیش زن گفتا که می‌خواهد رسول
هر دو فرزند تو را. کو: از که جویم از کجا؟

که علاوه بر علائم ویرایشی ناصحیح در مصراع دوم، مصحح
کلمه «گو» (فعل امر از مصدر گفتن) را باشتباه «کو» ضبط کرده
است.

مصراع زیر نیز نمونه‌ای از مواردی است که در محل اضافه،
باشتباه ویرگول گذاشته شده و مکثی بیجا پدید آمده است:

ابتدا کردم به نام، آن خداوندی که هست

(ص ۳۲، بیت ۴)

حرکت گذاری

بسیاری از کلمات باشتباه حرکت گذاری شده‌اند (مثلاً واژه‌های:
داده ص ۳، خازن ص ۴، ره ص ۹، ملک ص ۴۱، لغز به جای لغز
ص ۴۵، بیت ۶، کرد ص ۵۸، بیت ۶ و ۱۱، اجدآتهم و فی ص ۶۵،
بیت ۱، ملک به جای ملک ص ۸۱، بیت ۱۳) در عوض کلماتی
که در بیت به ضرورت وزن به گونه‌ای دیگر خوانده می‌شود
و یا از نظر نوشتاری با کلمه‌ای دیگر یکسان است و تنها

حرکت گذاری آنها متفاوت است بدون حرکت نگاشته شده
است. مثال:

بود حجرًا لاسود آن سنگی نخستین کاوفتاد

(ص ۵۰، بیت ۲)

گر گذردشان به دل خیال محمد (علامت سکون روی دال)

(ص ۳۵۱، شعر ۷، بیت ۷)

نام او را نه به امر حق علی

(ص ۳۰۷، بیت ۱۰)

عیوب نگارشی و غلط‌های مطبعی

نشان مد (~) در بسیاری از موارد گذاشته نشده است (مثلاً در
کلمه آن ص ۱۱، بیت ۱۲/ ص ۵۹، بیت ۹/ ص ۷۷، بیت ۱۰، در
کلمه کآمد ص ۲۹، بیت ۴، در کارم، ادغام که آرم، ص ۳۷، بیت
۱۰: در آنت ص ۶۳، بیت ۸)

نگذاشتن همزه (مثلاً در واژه مأمون ص ۶۷، بیت آخر) و گذاردن
همزه ناروا (مثلاً بر روی حرف واو واژه مونس ص ۳۵۴، بیت ۸)
نشان همزه ناصحیح (نگارش قراءت به جای قرائت ص ۳۳۵،
بیت ۲ و ص ۳۳۷، شعر سوم، بیت ۲) از دیگر عیوب نگارشی
این کتاب به شمار می‌رود. همچنین در مواردی که یا مشدد
یا مکسور است دو یا (بی) گذاشته شده (مثلاً ص ۷، بیت ۱۱،
نگارش والیبی به جای والی/ ص ۲۹، بیت ۳، نگارش کبریایی به
جای کبریای/ ص ۸۲، بیت ۷، نگارش دوستیی به جای دوستی/
ص ۲۸۲، شعر ۵، بیت ۳، نگارش وصیبی به جای وصی).

رسم الخط فارسی در مورد کلمات عربی همچون صلوات و
زکات اعمال نشده و به صورت صلوة و زکوة در متن آمده است.
به طور کل لازم بود حداقل درباره رسم الخط نسخه‌ها در
مقدمه کتاب صحبت می‌شد و رسم الخط صحیح فارسی در
متن اعمال می‌شد.

غلط‌های مطبعی نیز در این اثر بسیار است؛ مثلاً هامش
ص ۷، نگارش کزا به جای کذا/ ص ۹، بیت ۷ و ص ۳۵۶، شعر ۱۳،
بیت ۵: نگارش سیآت به جای سیئات/ ص ۲۲، بیت ۵: واشق
القمر به جای وانشق القمر/ ص ۲۵، بیت ۴: دیک به جای دیگ/
ص ۳۷، بیت ۵: خود و بزرگ به جای خرد و بزرگ/ ص ۷۲،
بیت ۶: کاو به جای کو (به معنی کجاست)/ ص ۲۹۲، پنج بیت
مانده به آخر: الثرای به جای الثری/ ص ۳۵۰، شعر ۵، بیت ۲: آله
به جای اله/ ص ۳۶۴، بیت ۴: ضعفی به جای ضعیفی

